

Provincie Utrecht

Agenda Natuur 2007-2018

Concept 15 januari 2007

Utrecht: natuurknooppunt van Nederland

Utrecht is in vele opzichten het centrum van Nederland. In de stad Utrecht komen alle sporen samen en van hieruit reist men naar alle delen van het land, want alle belangrijke verkeersaders doorkruisen de provincie. Ook weten we dat in Amersfoort bij de Amersfoortse kei het exacte centrum van ons land is gelegen. Maar Utrecht is meer dan een knooppunt van wegen en spoorlijnen. Het is ook hét ecologisch knooppunt van ons land, een knooppunt van natuur en landschap, een knooppunt waar de drukke Randstad de stille bossen van de Heuvelrug ontmoet. Hier, op de overgang van droog naar nat, vinden we zowel veenweiden, kleipolders en verstilde moerassen als beboste heuvels en uitgestrekte heidevelden. Hier vinden we zowel wijds slingerende rivieren, als 'overspringbare' boerenloten. Hier vinden we zowel bossen waar de natuur haar gang mag gaan, als waardevolle cultuurlandschappen, waar iedereen graag verkeert.

'Verkeren' is in deze een belangrijke term, want het is natuurlijk druk op plaatsen in Utrecht waar al dat menselijke verkeer samenkomt, en waar dan ook nog eens al het ecologische verkeer samenkomt. Dan is een juiste sturing noodzakelijk. Daarom maakt de provincie Utrecht natuurbeleid. Zij wil daarmee de bestaande natuurkwaliteiten behouden en versterken en nieuwe ontwikkelen.

Voor een goede doorstroming van het ecologische verkeer heeft het Rijk aan het einde van de jaren 80 van de vorige eeuw de Ecologische Hoofdstructuur geïntroduceerd. Dit is een stelsel van grote(re) aaneengesloten natuurgebieden dat onderling met elkaar wordt verbonden door verbindingzones. Op deze manier kon het ecologisch verkeer, bestaande uit constant migrerende en forenzende planten en dieren, zich vrij bewegen tussen alle drukke menselijke activiteiten door.

De provincie Utrecht heeft in het verlengde van de rijksplannen al in 1992 het eerste provinciale Beleidsplan Natuur en Landschap Utrecht (BNLU) opgesteld, waarin de hoofdlijnen voor haar natuurbeleid in het algemeen en ten aanzien van de Ecologische Hoofdstructuur in het bijzonder waren uitgewerkt. Binnen dit kader is door de provincie eveneens hard gewerkt aan versterking van de kwaliteit van het agrarisch cultuurlandschap, bescherming van aardkundige waarden en behoud van de cultuurhistorische rijkdom. De provincie heeft de EHS inmiddels concreet invulling gegeven en ruimtelijk vastgelegd in haar streekplan. Het BNLU is een kortdaat plan, waarvan bij de behandeling van de voorjaarsnota 2006 in de vorm van een motie vanuit Provinciale Staten werd vastgesteld dat het nu tijd is voor het opmaken van de balans en het uitstippelen van de route voor de komende jaren, passend in de huidige maatschappelijke context.

De vraag die zich direct voordoet is wat 'huidige maatschappelijke context' precies inhoudt? Welnu, er vinden grote veranderingen in de landbouw plaats. Enerzijds stoppen er vele bedrijven, anderzijds vergroten bedrijven hun schaal of zoeken andere bronnen van inkomsten naast de hoofdtak. Verder kunnen we waarnemen dat de verstedelijking in Nederland, en zeker ook in Utrecht, een grote vlucht heeft genomen. Ook de noodzaak om maatregelen te nemen ten behoeve van het bergen van water wordt steeds dringender. Tegelijkertijd wordt ook steeds duidelijker dat een hoogwaardige woon-, werk- en (be)leefomgeving essentieel is voor een provincie als Utrecht. De groene kwaliteiten van de provincie Utrecht maken het een gunstige vestigingsplaats voor bedrijven en een prettige provincie voor burgers om te wonen. Tenslotte wordt steeds duidelijker dat natuurbescherming een zaak van ons allemaal is en niet alleen van natuurbeschermingsorganisaties. Agrariërs, landgoedeigenaren en burgers leveren allen hun eigen, belangrijke bijdrage aan de totstandkoming en het behoud van een netwerk met natuurgebieden en van waardevolle agrarische cultuurlandschappen.

De hier geschetste ontwikkelingen maken duidelijk dat de druk op de ruimte in de provincie Utrecht erg groot is, maar ook dat deze onderlinge concurrentie van functies juist het gevolg is van de kwaliteiten die Utrecht heeft. De provincie is er zich van bewust dat deze maatschappelijke ontwikkelingen een duurzaam, robuust groen netwerk noodzakelijk maken, niet alleen voor planten en dieren, maar vooral ook voor het welzijn en de welvaart van de mensen. In het belang van toekomstige generaties hebben wij de opdracht om de natuur in al zijn diversiteit en rijkdom te bewaren en te beschermen. Investeren in groen is daarom investeren in de toekomst.

Niet alleen de maatschappelijke behoeftes, maar ook rol van de provincie van de provincie is veranderd. In het kader van het Investeringsbudget Landelijk Gebied (ILG) heeft het rijk op 1 januari 2007 haar belangrijkste uitvoerende taken voor het landelijke gebied overgedragen aan de provincies. Het is nu zaak dat de provincie haar nieuwe regierol in het landelijke gebied op een voortvarende wijze invult. In het bestuurlijke verkeer wordt het burgers en bestuurders een stuk makkelijker gemaakt de weg te vinden met een routekaart in de vorm van een heldere en breed gedragen agenda gericht op de verdere uitvoering van het vastgestelde beleid. Deze Agenda Natuur zal de komende jaren fungeren als deze routekaart. De Agenda Natuur vormt een onderlegger van de Agenda Vitaal Platteland van de provincie Utrecht.

1 Het beleid op een kruispunt

1.1 Waarom natuurbeschermingsbeleid?

De mens maakt onlosmakelijk deel uit van de natuur. Natuurbescherming is dus een vorm van zelfbescherming: natuur is van levensbelang voor de mens. Dat wil echter niet zeggen dat natuurbescherming alleen maar draait om de om de functies die zij voor de mens vervult. De mens heeft een verantwoordelijkheid om de natuur te beschermen en goed rentmeesterschap te voeren, ook voor toekomstige generaties. Dat geldt ook voor natuurgebieden en soorten die geen direct nut voor de mens hebben. Alle natuurgebieden en planten- en diersoorten hebben een intrinsieke waarde die hen het recht geeft op een adequate bescherming. Dat is een reden waarom alle overheden verantwoordelijkheid nemen voor het beschermen van de rijkdom van plant- en diersoorten: de biodiversiteit. Het belang dat de overheid hecht aan het behoud van deze biodiversiteit uit zich ook in verschillende mondiale afspraken die Nederland gemaakt heeft, zoals de ondertekening van het Biodiversiteitsverdrag van Rio de Janeiro in 1992. Volgens deze afspraken moet de afname van soorten in 2010 gestopt zijn en zullen de leefomstandigheden van alle van nature in Nederland levende soorten vanaf 2020 duurzaam aanwezig zijn.

Veel natuurbeleid is tegen deze achtergrond de afgelopen jaren vastgelegd in wettelijke doel- en taakstellingen, niet zelden afkomstig uit Brussel zoals de Vogel- en Habitatrichtlijn. Het werken met wetten heeft als groot voordeel dat op basis van een stelsel van heldere regels de natuur kan worden aangewezen en beschermd. Nadeel is dat het gevaar van een zekere 'mentale luiheid' ontstaat. Dat wil zeggen dat men op de vraag waarom iets noodzakelijk is, het antwoord geeft dat 'het van de wet moet', of 'van Europa'.

De maatschappelijke ontwikkelingen in Nederland hebben ertoe geleid dat het belang van natuur ook in een ander perspectief geplaatst moet worden. Het gaat bij bescherming van natuur en landschap namelijk niet alleen om het behoud van zeldzame planten en dieren. Het gaat steeds meer om bescherming van de groene ruimte ten behoeve van de mens, zeker nu de druk op de ruimte onverminderd groot blijft. Rust, ruimte, stilte, duisternis, de eigen identiteit van de streek waar men woont: het zijn steeds schaarser wordende goederen die in ons drukke land en ons drukke bestaan bijdragen aan ons welzijn en onze welvaart.

De samenleving heeft behoefte aan beleefbare, hoogwaardige natuur (het liefst dicht in de buurt) een fraai landschap, ongeschonden weidse uitzichten, struinnatuur, wildwandelingen, mountainbiken en paardrijden in de bossen en wat al niet meer. Wat dat betreft wordt duidelijk dat de drukte in onze stedelijk samenleving steeds meer noopt tot een robuuste antipode in de vorm van een hoogwaardige en toegankelijke groene ruimte. Het natuurbeleid levert daarmee in toenemende mate een bijdrage aan diverse maatschappelijke thema's, zoals als gezondheid en welzijn, leefbaarheid, veiligheid, duurzaamheid, ruimtelijke kwaliteit en werkgelegenheid.

De verdergaande verstening van ons land en de zorgen die burgers hierover hebben, maakt duidelijk dat we als samenleving niet alleen in wonen en verplaatsen, maar ook in groen moeten investeren om te kunnen spreken van een evenwichtige inrichting van onze leefomgeving, zeker in Utrecht. Opgaven voor 'rood' blijven immers doorgroeien, terwijl het agrarisch cultuurlandschap kleiner wordt, en de ruimte voor de natuur, in de vorm de EHS, hetzelfde blijft. Kortom, groene ruimte wordt steeds schaarser. Het vinden van dit juiste evenwicht is in het belang van een provincie die nu nog is gezegend met een goed leef- en vestigingsklimaat en dat ook zo wil houden. Dat is de maatschappelijke opgave achter de groene ambities!

Dat deze maatschappelijke opgave aansluit bij de wensen en zorgen die burgers hebben blijkt ook uit onderzoek. Keer op keer geeft de bevolking aan dat zij natuur en landschap zeer belangrijk vinden. Een enquête van Trendbox onder jongeren in het voorjaar van 2006 liet zien dat zij het thema natuur en milieu op nummer twee zetten (na het krijgen van een baan) en uit de '21 minuten enquête' die in 2006 weer werd georganiseerd door onder meer NRC Handelsblad, kwam naar voren dat bescherming

van natuur en milieu de enige onderwerpen zijn waar de Nederlandse bevolking inkomen voor wil opgeven of extra voor wil betalen.

1.2 Een nieuwe rol voor de provincie

Bij het streven naar een hoogwaardige en beleefbare natuur is een belangrijke rol weggelegd voor de provincies, want vanaf 1 januari 2007 heeft de provincie, in het kader van het Investeringsbudget Landelijk Gebied (ILG), taken van het rijk overgenomen op het gebied van beleidsuitvoering in het landelijk gebied. De rijksbudgetten voor de ontwikkeling en het beheer van het landelijke gebied zijn in dat kader overgeheveld naar de provincie. De provincies hebben afspraken gemaakt over de doelen die zij met die middelen zullen behalen. Natuur is één van de doelen waarover afspraken zijn gemaakt. Voor de periode 2007-2013 zijn alle afspraken daaromheen uitgewerkt in de Agenda Vitaal Platteland (AVP). Met dit geheel van afspraken wordt de regierol van de provincie nog groter dan nu het geval en daarmee dus ook de provinciale verantwoordelijkheid. De provincie zal die rol invullen door een aanpak die meer gericht is op samenwerking met de gebieden zelf. Deze Agenda Natuur geeft zicht op de wijze waarop de provincie de groene opgaven de komende jaren zal oppakken.

2 Waar komen we vandaan?

Het Beleidsplan Natuur en Landschap Utrecht (BNLU) uit 1992 gaf in onderlinge samenhang de doelstellingen van het provinciale natuurbeleid voor dertig jaar aan en de wijze waarop die doelen moesten worden bereikt. Het BNLU was wat heet 'een sectorplan', een wensenlijst voor de natuur. Die wensenlijst moest wel worden afgewogen tegen andere maatschappelijke wensen. Dat is in de loop van de tijd gebeurd in de diverse plannen zoals het streekplan en het waterhuishoudingsplan. Het BNLU lijkt inmiddels op "leeftijd" maar "staat" voor wat betreft de hoofdlijnen van beleid nog wel degelijk. Het beleid is in de loop der jaren op basis van maatschappelijke ontwikkelingen verder uitgewerkt en bijgesteld.

De hoofdlijnen van beleid die in de loop van de tijd zijn vastgesteld:

1. **Realisatie Ecologische hoofdstructuur (EHS).** De EHS is het groene netwerk van bestaande en nieuw te ontwikkelen bos- en natuurgebieden en waardevolle agrarische cultuurlandschappen. De strategie van vergroten en verbinden is vooral gericht op het maken van grote eenheden natuur, die tegen een stootje kunnen en dus duurzaam zijn. Het grootste deel van de EHS is al aanwezig in de vorm van bestaande bos- en natuurgebieden, zoals de Utrechtse Heuvelrug. Door de aansluitende landbouwgronden in te richten voor natuur worden die bestaande natuurgebieden vergroot en verbonden waardoor de grote eenheden kunnen ontstaan. In de waardevolle agrarische cultuurlandschappen worden de natuurwaarden behouden en ontwikkeld via agrarisch natuurbeheer. Deze landschappen behouden hun landbouwkundige functie.
2. **Ontwikkeling robuuste ecologische verbindingzones.** Eind jaren 90 is het beleid om te komen tot de grote eenheden verder handen en voeten gegeven via het concept van de Robuuste ecologische verbindingzones. Aanleiding daarvoor was dat de EHS ecologisch nog onvoldoende kon functioneren, omdat de noodzakelijke samenhang op veel plaatsen gemist werd. Voor deze samenhang is het ook noodzakelijk dat ecoducten of andere faunavoorzieningen worden aangelegd.
3. **Verbeteren kwaliteit natuur.** Naast het vergroten en verbinden van gebieden zijn ook maatregelen nodig om de grote eenheden ecologisch te laten functioneren. Er moet gewerkt worden aan de kwaliteit van de EHS, via het omgevingsbeleid, inrichtingsmaatregelen en een goed beheer. Dat gebeurt door de natuurdoelen voor de EHS te bepalen in begrenzingenplannen en door maatregelen in de sfeer van water en milieukwaliteit, zoals verdrogingbestrijding, verbetering van de waterkwaliteit, peilbeheer, bestrijding van de verzuring en het instellen stiltegebieden.
4. **Uitwerken soortenbeleid.** De realisatie van de Ecologische Hoofdstructuur en een passieve bescherming vanuit landelijke en Europese wetgeving zijn niet voldoende om alle kwetsbare soorten dieren en planten effectief te beschermen. Daarom is aanvullend beleid ingezet op de bescherming van soorten. Door aanvullende inrichtings- en beheersmaatregelen, zowel binnen als buiten de EHS, worden populaties van specifieke soorten duurzaam in stand gehouden.
5. **Invulling geven aan witte gebieden.** Concrete taakstellingen in het gebied buiten de EHS, het witte gebied, zijn vooral gericht op het agrarisch natuurbeheer. Agrariërs worden in staat gesteld binnen hun bedrijfsvoering aandacht te hebben voor natuurwaarden als weidevogels, overwinterende ganzen en plantensoorten in slootranden en akkers. Ook de aanleg, beheer en onderhoud van landschapselementen is belangrijk voor het behouden van de groene kwaliteit.
6. **Beschermen aardkundige waarden.** Het beschermen van aardkundige waarden gebeurt door, met het benoemen van Aardkundige Monumenten en het uitgeven van specifieke publicaties, meer publieke bekendheid te geven aan deze waarden. Ook de ruimtelijke ordening (aanlegvergunningen in bestemmingsplannen) biedt bescherming voor de aardkundige waarden.

7. **Aanleg groen in en om de stad.** Utrecht heeft als sterk verstedelijkte provincie grote behoefte aan recreatief groen. Deze nieuwe groengebieden worden primair recreatief gebruikt maar zullen natuurlijk ook bijdragen aan de groene kwaliteit. Het gaat vooral om goed bereikbare gebieden rond de grootstedelijke agglomeraties zoals de rondom stad Utrecht. Via landinrichtingsprojecten als Noorderparkgebied, Groenraven-Oost en Utrecht-West krijgen deze vorm.

De kwantitatieve doelen voor de verschillende beleidscategorieën zijn in figuur 2.1 aangegeven.

Type gebied	Rijkstaakstelling EHS	Taakstelling Utrecht
<i>EHS</i>		
bestaande bos- natuurgebieden	453.500 ha	25.300 ha
heideherstel (in bestaand bos)	nvt	350 ha
nieuwe natuur (incl. ecologische verbindingen)	151.500 ha	10.110 ha
nieuwe natuur in robuuste verbindingen	27.000 ha	1120 ha
agrarisch natuurbeheer	90.000 ha	2050 ha
<i>Totaal</i>	<i>728.500 ha</i>	<i>38.580 ha</i>
Faunapassages provinciale wegen		70
Natuurvriendelijke oevers		450 km
<i>Buiten EHS</i>		
Agrarisch natuurbeheer	30.000 ha?	5000 ha
Ganzenfoerageergebieden	80.000 ha	1611 ha
Recreatie(groen) om de stad	15.942 ha	1175 ha

Figuur 2-1 Kwantitatieve taakstellingen

Middelen die ingezet worden om deze doelen te bereiken zijn::

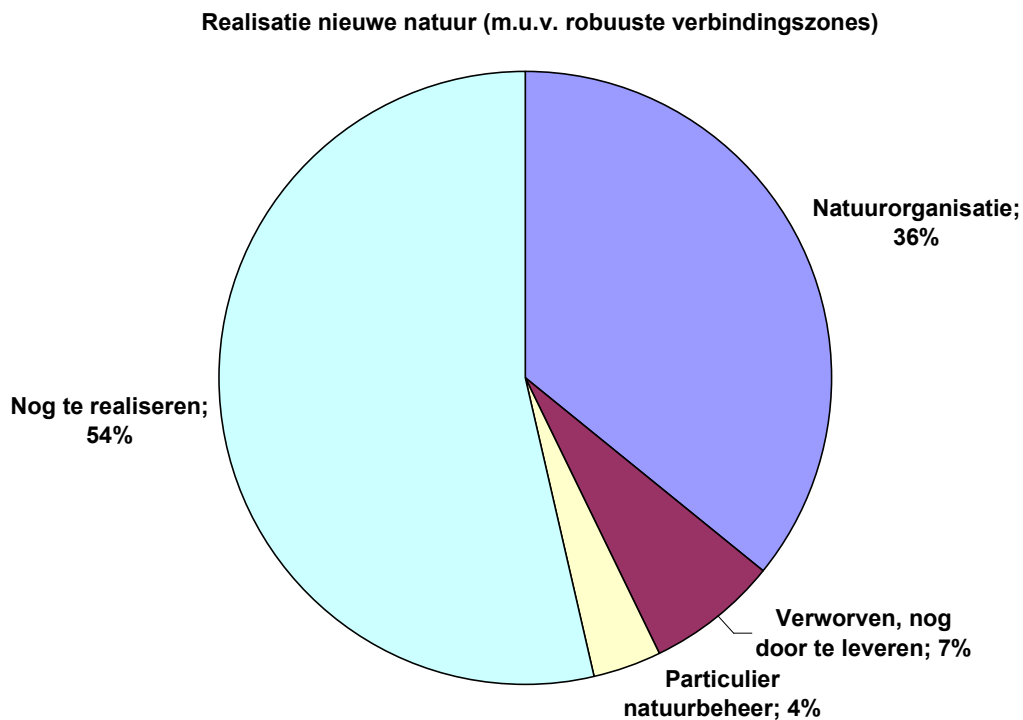
1. **Planologische bescherming.** Veiligstellen van de EHS door middel van planologische basisbescherming in het streekplan en bestemmingsplan.
2. **Aankoop of particulier natuurbeheer.** Agrarische gronden worden aangekocht of een particulier wordt in staat gesteld de functie van agrarisch naar natuur te veranderen. Vervolgens worden die gebieden beheerd als natuurgebied door een natuurbeschermingsorganisatie of een particulier. Vaak is het voor de natuurontwikkeling nodig dat inrichtingsmaatregelen getroffen worden, zoals het afgraven van een te voedselrijk bovengrond of het opzetten van het waterpeil.
3. **Financiële ondersteuning beheer.** Het duurzame beheer van natuurgebieden is essentieel om te komen tot de EHS. Via het subsidiestelsel van het Programma Beheer wordt dit beheer gestuurd en gefinancierd. Het Programma beheer is per 1 januari 2007 door de provincies overgenomen van het rijk.
4. **Wettelijke aanwijzingen.** Enkele delen van de EHS hebben vanwege hun bijzondere waarden of kwetsbaarheid nog een aanvullende bescherming vanuit de natuurwetgeving (Natuurbeschermingswet, Vogel- en Habitatrichtlijn en de Flora- en Faunawet) gekregen.

5. **Educatie en voorlichting.** Het is van belang dat binnen de samenleving een draagvlak bestaat voor het beleid. Educatie is daarom één van de speerpunten van het BNLU geweest. Ten behoeve van een transparant overheidsbeleid wordt actieve voorlichting over alle acties gegeven.
6. **Onderzoek.** Informatie over de actuele toestand van de Utrechtse natuur is nodig om te kunnen bepalen of de uitvoering van het beleid de gewenste resultaten oplevert. Er worden immers grote bedragen in natuurbehoud en –ontwikkeling geïnvesteerd. Dan is het niet meer dan logisch dat monitoring van de resultaten plaatsvindt. Op basis van de monitoringsgegevens kan het beleid zonodig tijdig worden bijgesteld.
7. **Geïntegreerde aanpak.** De hoofddoelstellingen van het beleid kunnen niet alleen worden gerealiseerd via het natuurbeleid zelf. Een geïntegreerde benadering vanuit het natuurbeleid en in het bijzonder de ruimtelijke ordening en het water- en milieubeleid, maar bijvoorbeeld ook vanuit het verkeersbeleid, is voor de gewenste duurzaamheid noodzakelijk.

De provincie was en is natuurlijk niet alleen in staat om deze doelen te realiseren. Daarvoor zijn ook andere overheden, zoals gemeenten (door bijvoorbeeld te zorgen voor doorwerking in bestemmingsplannen), waterschappen (onder andere door vertaling in watergebiedsplannen en peilbesluiten) en recreatieschappen nodig. Voor het verwerven, inrichten, beheren van natuurterreinen schakelt de provincie gespecialiseerde (particuliere) organisaties in zoals Vereniging Natuurmonumenten en Het Utrechts Landschap. Dat geldt ook voor zaken als coördinatie van vrijwilligerswerk in het landschapsbeheer (LBU) en bij natuur en milieueducatie (IVN). Ook belangenorganisaties, zoals het Utrechts Particulier Grondbezit, particulieren en agrariërs spelen hierbij een rol.

3.1 Realisatie doelstellingen

Uit het onderzoek dat de Algemene Rekenkamer in 2006 naar de Ecologische Hoofdstructuur heeft gedaan blijkt dat de EHS een geschikt instrument is om de biodiversiteit mee te realiseren, en dat het tevens past binnen de internationale verplichtingen die Nederland heeft op grond van mondiale verdragen en Europese richtlijnen. De Ecologische Hoofdstructuur (EHS) in Utrecht is gedetailleerd vastgesteld in het Streekplan 2005 – 2015 (zie kaart 1). In het Streekplan is de planologische basisbescherming gelegd voor de EHS. Daarmee heeft de provincie de bestaande en nieuwe natuur in de EHS ruimtelijk veiliggesteld.

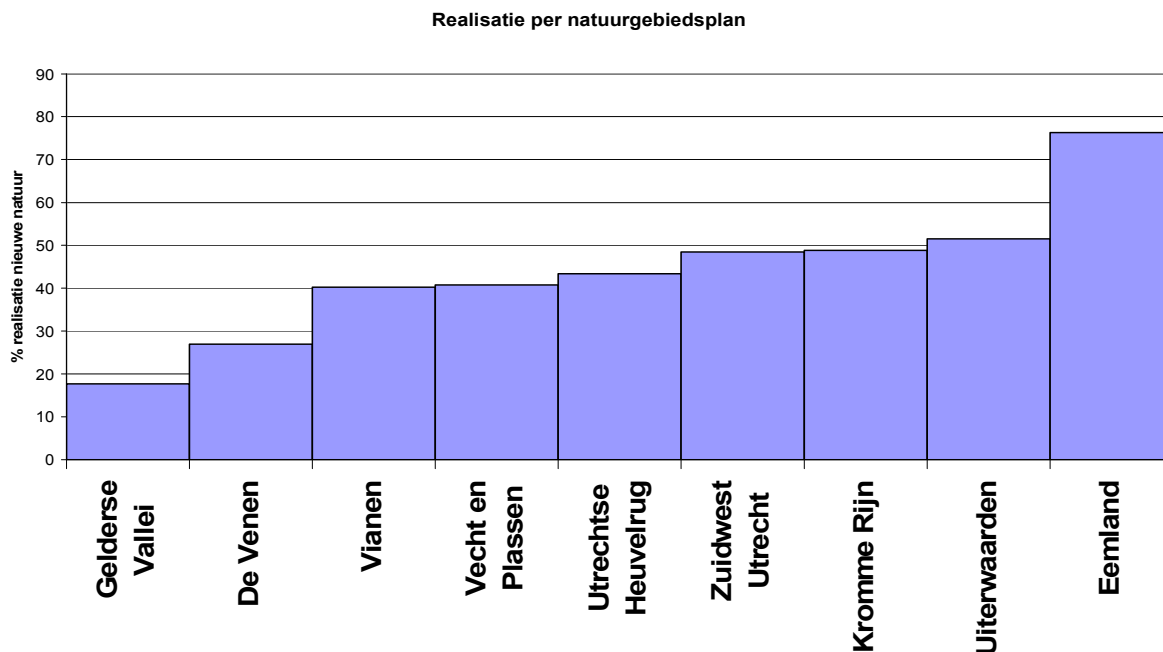

Figuur 3-1 Realisatie nieuwe natuur op 1 januari 2006

Van de 10.110 ha nieuwe natuur was op 1 januari 2006 bijna 4700 hectare gerealiseerd. Dat wil zeggen dat op ca. 4700 hectare voormalige agrarische grond aankoop door de overheid en natuurorganisaties of particulier natuurbeheer heeft plaatsgevonden. De te realiseren oppervlakte voor robuuste verbindingzones is in deze getallen nog niet meegenomen; omdat deze nog niet begrensd zijn in gebiedsplannen heeft hier nog geen realisatie plaats gevonden.

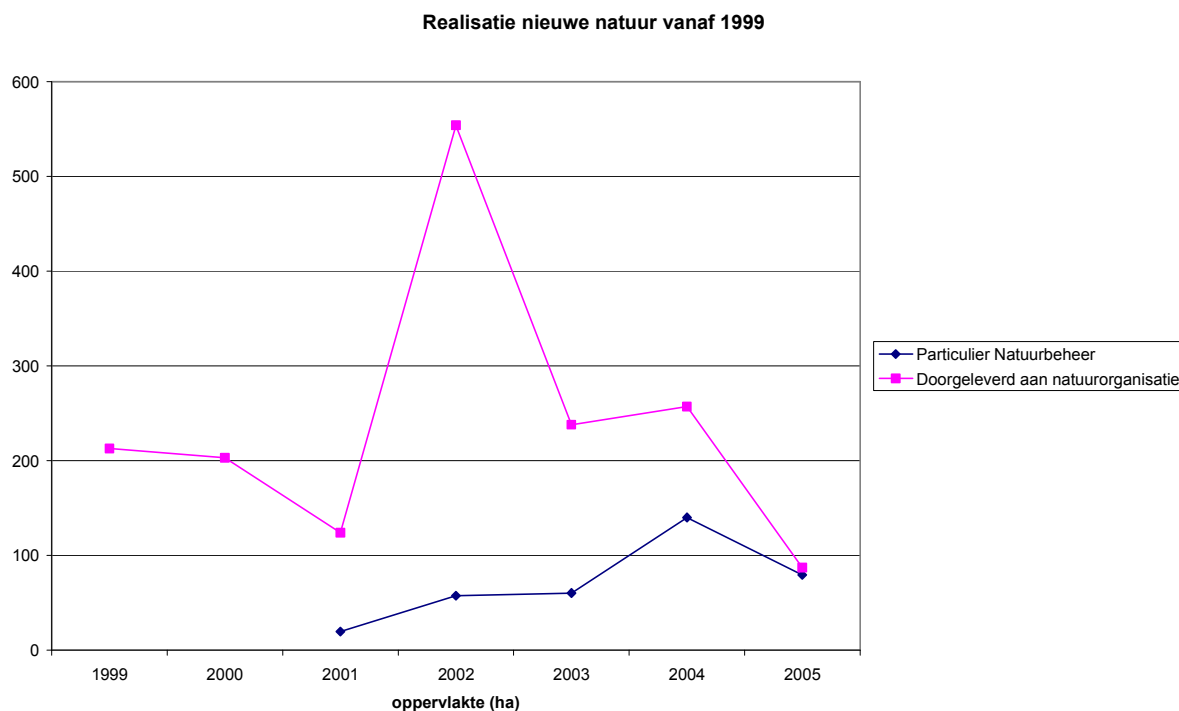
Op bijna de helft van de oppervlakte grond binnen de nieuwe natuur geldt dat de verwerving heeft plaatsgevonden, of dat de grondeigenaar een subsidie voor functieverandering ontvangt. Zo'n 700 ha nieuwe natuur is inmiddels al wel verworven door BBL, maar moet nog doorgeleverd worden aan een natuurorganisatie of een particuliere beheerder. Het aandeel nieuwe natuur dat door middel van particulier natuurbeheer gerealiseerd is met ruim 350 ha nog relatief beperkt.

Op kaart 2 is te zien dat de realisatie van nieuwe natuur tot dusverre merendeels versnipperd plaatsvindt. Grote aaneengesloten eenheden zijn vooral gerealiseerd in de uiterwaarden en in gebieden waar een landinrichting is afgerond (zoals Eemland en Lopikerwaard). Particulier natuurbeheer vindt vooral plaats in het Langbroekerweteringgebied, de Gelderse Vallei en op en rond de Utrechtse Heuvelrug. Particulier natuurbeheer vindt hier vooral plaats door de landgoederen. De oppervlakte particulier natuurbeheer bij agrariërs is vooralsnog beperkt.

Figuur 3-2 Realisatie nieuwe natuur per natuurgebiedsplan

De mate waarin nieuwe natuur gerealiseerd wordt verschilt sterk per gebied waarvoor een natuurgebiedsplan gemaakt is (9 in totaal). De realisatie is tot dusverre vooral goed verlopen in gebieden waar een landinrichtingsproject is afgerond en in gebieden met een lagere grondprijs. De realisatie gaat minder snel in gebieden waar de grondprijs hoger ligt, gebieden waar agrarische gebouwen en grond in eigendom zijn gekomen bij particuliere eigenaren, en in gebieden waar gebiedsgerichte plannen pas recent afgerond zijn.

Figuur 3-3 Realisatie nieuwe natuur per jaar

Het aantal hectare nieuwe natuur dat aan natuurorganisaties wordt doorgeleverd fluctueert sterk. Het gaat hier voornamelijk om gronden die gedurende de voorgaande jaren verworven zijn, en die in het kader van de afronding van een landinrichting (zoals de ruilverkaveling Eemland in 2002) worden doorgeleverd aan een natuurorganisatie. Het aantal hectares dat de afgelopen jaren daadwerkelijk is aangekocht door BBL is echter aanzienlijk lager. In de jaren 2005 t/m 2006 werd jaarlijks gemiddeld 103 hectare grond aangekocht. Dit lage aantal hectares wordt verklaard door bezuinigingen die het rijk vanaf 2002 in het aankoopbeleid heeft doorgevoerd en doordat het moeilijker bleek te zijn nieuwe gronden te verwerven. De grondverwerving in Utrecht blijft daarmee achter bij het landelijke gemiddelde. Dat blijkt ook het geval te zijn in andere provincies waar grondprijzen hoog getaxeerd worden.

De provincie heeft geen aparte taakstellingen voor het aantal hectares bestaande natuur dat door natuurbeschermingsorganisaties of particuliere eigenaren wordt beheerd. Wel heeft de provincie in het Plan Veiligstelling Gebieden aangeduid welke gronden aankoopwaardig zijn. Bestaande natuur wordt voornamelijk op strategische locaties, zoals het vliegveld Soesterberg, en als afronding van bestaande eigendommen aangekocht.

In de zogenaamde Witte gebieden zijn inmiddels diverse resultaten geboekt. Op 60% van de wegbermen van de provinciale wegen wordt ecologisch beheerd gevoerd. Daarnaast zijn in de provincie inmiddels 9 agrarisch natuur- en landschapsverenigingen actief. Ook zijn het aanstellen van landschapscoördinatoren bij gemeenten en de ondersteuning door een medewerker agrarisch natuurbeheer en een weidevogelcoördinator gestimuleerd. Daarnaast zijn door agrarische natuurverenigingen projecten uitgevoerd, zoals een project voor de bescherming van zwarte stern in de Venen. Van de totale taakstelling van 7053 ha agrarisch natuurbeheer is inmiddels bijna 3500 ha gerealiseerd. Voor meer dan 90 km landschapselementen zijn beheerssubsidies afgesloten via de subsidieregeling agrarisch natuurbeheer of de provinciale regeling voor kleine landschapselementen, en ruim 5000 kilometer slootoever wordt natuurvriendelijk beheerd.

Op kaart 4 is te zien dat vooral het weidevogelbeheer een grote vlucht heeft genomen, met name in de open veenweidegebieden. Botanisch beheer, dat vaak moeilijker in te passen valt in de agrarische bedrijfsvoering, wordt op een veel beperktere oppervlakte toegepast.

	<i>Gewenst</i>	<i>Gerealiseerd Tot 2002</i>	2003	2004	2005	Totaal gerealiseerd op 1-1-2006	Restant te realiseren
Aankoop (ha) Particulier Natuurbeheer (ha)	1775	359 (20%) 15 (1%)	90,6	71	10,3	545,9 (31%)	1229,1 (69%)
Inrichting na aankoop (ha) Inrichting via particulier natuurbeheer (ha)	1775	124 (7%) 15 (1%)	32,5	72	17,6	261,1 (15%)	1513,9 (85%)
Natuurvriendelijke oevers (km)	450	85 (19%)	14,2	15	5,4	119,6 (27%)	330,4 (73%)
Faunapassages	277	54 (19%)	11	28	5	98 (35%)	179 (65%)

Figuur 3-3 Realisatie onderdelen van ecologische verbindingzones

De realisatie van faunapassages in watergangen en onder wegen ligt goed op schema (kaart 5). Figuur 3-3 laat zien dat de realisatie voor onderdelen van ecologische verbindingzones nog achterblijft. Met name de realisatie van natuurvriendelijke oevers langs beken en andere watergangen en de inrichting van aangekochte onderdelen van ecologische verbindingzones blijven nog achter op de planning. Dat het beleid van verbinden werkt blijkt overigens al wel in het voorkomen van sommige soorten. Bijlage 10 laat bijvoorbeeld zien dat de verspreiding van de das de afgelopen decennia is toegenomen; mede omdat door de aanleg faunavoorzieningen minder verkeersslachtoffers zijn gevallen.

Eén van de belangrijkste thema's binnen het water- en milieubeleid is de verdrogingsbestrijding. De uitvoering van herstelmaatregelen blijkt in een aantal gevallen lastig of zelfs niet haalbaar vanwege de

eigendomssituatie van de gronden, de effecten van maatregelen in een bredere omgeving en het ontbreken van draagvlak. Daarom wordt ook steeds vaker gekozen voor een meer integrale aanpak waarbij alle functies in een gebied worden betrokken. Een landelijke Taskforce Verdrogingsbestrijding heeft aanbevelingen gedaan voor een meer planmatige aanpak van verdrogingsprojecten. In 2005 was op 19% van het verdroogde gebied de verdroging inmiddels bestreden. Ondanks dat daarmee de geplande 25% niet behaald was, heeft dit een belangrijke impuls voor de verbetering van de waterkwantiteit.

Uit de nulmeting die de provincie naar de zogenaamde ‘milieutekortten’ heeft gedaan, blijkt dat de milieuomstandigheden voor natuur in de meeste gebieden nog onvoldoende zijn. Dat is bijvoorbeeld zichtbaar bij de kwetsbaarheid van natuurterreinen voor verzuring en eutrofiëring. De beperking van uitstoot van ammoniak gebeurt vooral via wetgeving, die de afgelopen jaren echter regelmatig gewijzigd is. Ook worden vanuit de agrarische sector zelf nieuwe technieken ontwikkeld, zoals luchtwassers, waarmee de uitstoot van ammoniak verminderd kan worden. De verschillende maatregelen hebben tot resultaat dat de milieudruk op de natuur afneemt, maar er ligt nog altijd een grote opgave. Uit de recente Natuurbalans 2006 blijkt bijvoorbeeld dat de stikstofdepositie is afgenomen, maar voor soorten van bos- en heideterreinen nog altijd te hoog ligt om duurzaam te kunnen voortbestaan.

Type gebied	Landelijk (1-1-2005)		Provincie Utrecht (1-1-2006)	
	Taakstelling	Realisatie	Taakstelling	Realisatie
bestaande bos- natuurgebieden	453.500 ha	nvt	25.300 ha	nvt
nieuwe natuur EHS (incl. ecologische verbindingen)	151.500 ha	69155 ha	10.110 ha	4692 ha
nieuwe natuur in robuuste ecologische verbindingen	27.000 ha	243 ha	1120 ha	0 ha ¹
agrarisch natuurbeheer (binnen en buiten EHS)	110.000 ha	56.688 ha	7053 ha	3467 ha
Faunapassages in provinciale wegen			70	18
Natuurvriendelijke oevers (evz's)			450 km	118 km
Ganzenfoerageergebieden	80.000 ha	0 ha	1611 ha	0 ha
Recreatie(groen) om de stad	15.942 ha	5952 ha	1175 ha	489 ha

Figuur 3-3 Realisatie kwantitatieve taakstellingen. Bron landelijke realisatie: Ecologische Hoofdstructuur (Algemene rekenkamer, 2006) en Eindrapport Nulmeting Restanttaakstellingen MPJ2-doelen in het ILG (Ministerie van LNV, 2006).

3.2 Doorkijk naar de toekomst

Het tempo waarin de doelen gerealiseerd worden is niet hoog genoeg is om ze voor 2018 te kunnen realiseren. Zowel de doelstellingen voor grondverwerving als voor particulier natuurbeheer zullen in het huidige tempo niet in 2018 worden gerealiseerd. Het tempo voor grondverwerving lag de afgelopen 2 jaar op 130 ha/jaar en voor particulier natuurbeheer op 110 ha/jaar. Om de taakstellingen op tijd te halen is voor grondverwerving is een tempo van 251 ha/jaar gewenst, voor particulier

¹ Realisatie van robuuste verbindingzones kan pas plaatsvinden na begrenzing in de natuurgebiedsplannen. Dit zal in 2007 en 2008 gebeuren

natuurbeheer 246 ha / jaar². Ten aanzien van de realisatie van onderdelen van de ecologische verbindingzones is voor de natuurvriendelijke oevers en de inrichting een versnelling van het tempo gewenst.

Zowel bij grondverwerving als bij particulier natuurbeheer is te zien dat het laaghangende fruit inmiddels geoogst is. Landgoedeigenaren die al overwogen particulier natuurbeheer te gaan doen hebben die stap inmiddels gezet. Ook de gronden die relatief eenvoudig te verwerven waren zijn inmiddels verworven. Grondverwerving en stimulering van particulier natuurbeheer zullen daarom de komende jaren meer energie vergen van de provincie en de andere verantwoordelijke partijen.

Deze actievere aanpak is ook gewenst nu blijkt dat de realisatie van nieuwe natuur versnipperd plaatsvindt. In de praktijk kunnen milieu- en wateromstandigheden pas goed afgestemd worden op de nieuwe natuurfunctie wanneer er sprake is van grote eenheden. Ook het landbouwkundig gebruik rondom de natuurgebieden heeft er belang bij dat er zo min mogelijk versnippering van functies plaatsvindt. Om die reden kunnen veel natuurterreinen nog niet, of niet effectief genoeg, ingericht worden.

Het agrarisch natuurbeheer ligt, in tegenstelling tot de realisatie van de nieuwe natuur, voor op schema. Met name het weidevogelbeheer is de afgelopen jaren een sterk gegroeide vorm van beheer geworden. Ook landelijk ligt het tempo van agrarisch natuurbeheer voor op schema; het ministerie heeft het budget voor agrarisch natuurbeheer de afgelopen jaren meerdere malen opgehoogd, zodat alle correct ingediende aanvragen gehonoreerd worden. In paragraaf 5.2 blijkt echter dat de kwaliteit nog achterblijft bij de sterke stijging van de kwantiteit. In tegenstelling tot het weidevogelbeheer is het botanische beheer minder goed van de grond gekomen. Door de geringe oppervlakte, en het versnipperde karakter, is het ecologische rendement van deze beheersvorm tot dusverre minimaal. De huidige toename in beheerspakketten voor botanisch beheer is daarmee onvoldoende om de kwantitatieve doelstellingen voor 2018 te behalen.

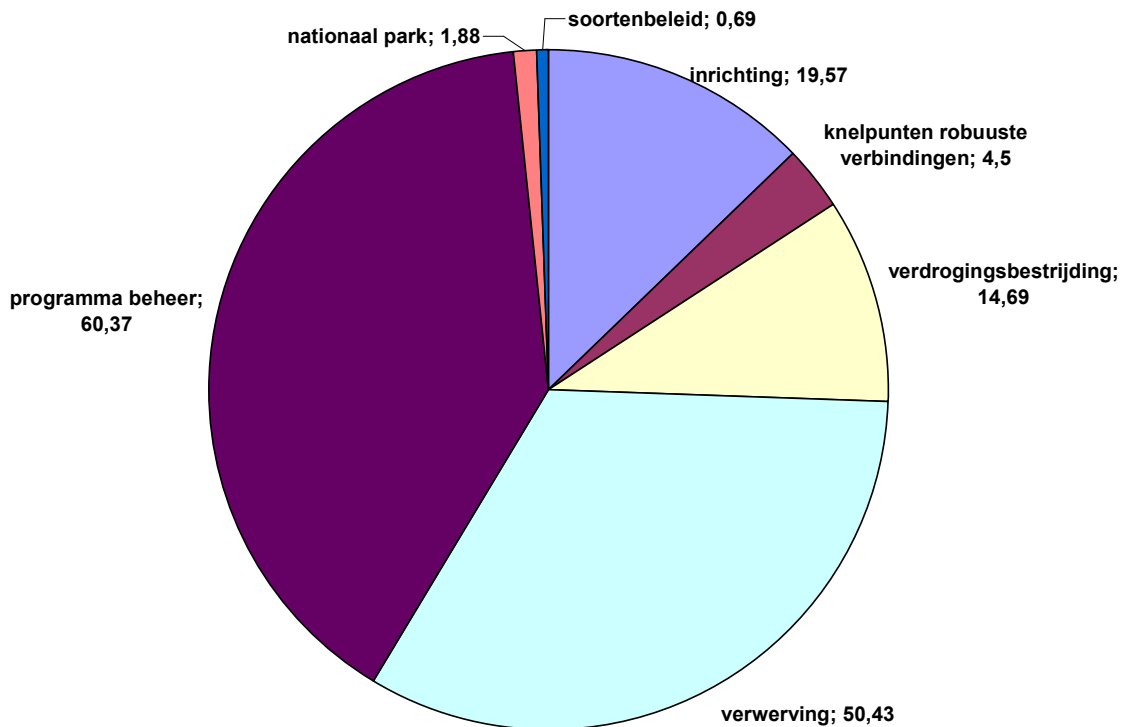
² Deze getallen geven de realisatie weer volgens de Agenda Vitaal Platteland. In de Begroting 2007 zijn hiervoor de getallen 190 ha/jaar en 173 ha/jaar gehanteerd, gebaseerd op de gerealiseerde taakstellingen op 1-1-2004. De hier genoemde tempo's zijn hoger, omdat deze gebaseerd zijn op de realisatie op 1-1-2006 en omdat de taakstellingen voor de robuuste verbindingzones meegenomen zijn.

4

De financiële middelen

4.1 Inleiding

Vanwege de vele verschillende beleidscategorieën kenmerkt de financiële structuur van het natuurbeleid zich door veel verschillende budgetten. Een groot deel van de gelden voor de EHS komt van het rijk (verwerving, inrichting en beheer) in de vorm van doeluitkeringen aan de provincies. In het kader van het ILG hebben de provincies afspraken gemaakt met het rijk over de prestaties die met deze middelen geleverd worden. De provinciale budgetten zijn deels aanvullend op de EHS gericht en deels gericht op de witte gebieden. Daarnaast financiert de provincie met eigen middelen de provinciale organisaties via exploitatiesubsidies en beheersbijdragen.

Figuur 4-1 Rijksmiddelen natuurbeleid provincie Utrecht, voor de complete ILG-periode (2007-2013), in miljoenen euro's.

4.2 Inzet Rijksmiddelen

- **Agenda Vitaal Platteland (AVP).** In het kader van het AVP zijn afspraken gemaakt tussen rijk en provincie over de beschikbare middelen per afgesproken doel. Met de AVP-gebieden zullen nog afspraken worden gemaakt over de cofinanciering vanuit de gebieden voor de verschillende doelen. In het AVP is aangegeven dat de provinciale ambities voor de periode 2007-2013 op een aantal onderdelen groter zijn dan de middelen die het rijk beschikbaar stelt. Dat betekent dat de prestaties voor deze ILG-periode zijn aangepast aan de beschikbare middelen.
- **Aankoop van gronden.** In het kader van het AVP hebben rijk en provincie onder andere afspraken gemaakt over de aankoop van gronden. Voor de aankoop van terreinen ten behoeve van

Natuurmonumenten en Het Utrechts landschap betaalt de provincie 50% en het rijk 50%. De grondverwerving voor Staatsbosbeheer wordt geheel door het ministerie van LNV gefinancierd. De provincies hebben met het rijk afgesproken dat een deel van de middelen van het provinciefonds (de zogenaamde convenantsgelden) beschikbaar worden gesteld ten behoeve van de aankoop van nieuwe natuurgebieden. De grondverwerving is hoofdzakelijk gericht op aankoop ten behoeve van nieuwe natuur. In het kader van het ILG hebben IPO en Rijk afgesproken dat er slechts in beperkte mate op strategische plaatsen nog bestaande bos- en natuurgebieden kunnen worden verworven. De inrichting van nieuwe natuurgebieden die doorgeleverd worden aan natuurbeschermingsorganisaties vindt in belangrijke mate plaats via landinrichtingsprojecten, waarvan de financiering wordt geregeld in het AVP.

- **Programma Beheer.** Voor functieverandering nieuwe natuur, inrichting en beheer stelt het Rijk middelen beschikbaar via het Programma Beheer. Per 1 januari 2007 is het Programma Beheer overgedragen aan de provincies. Deze middelen worden ingezet via de subsidieverordening natuurbeheer provincie Utrecht en de subsidieverordening agrarisch natuurbeheer provincie Utrecht. Het meeste geld wordt besteed aan agrarisch natuurbeheer en natuurontwikkeling door particulieren, via subsidies voor functieverandering en inrichting. Daarnaast worden de middelen ingezet voor aan het beheer van bestaande bos- en natuurgebieden.

4.3 Inzet provinciale middelen

De provincie zet ook eigen financiële middelen in voor het natuurbeleid. Bijlage 3 geeft een overzicht van de beschikbare financiële middelen. De provinciale middelen worden voor de volgende doelen ingezet.

- **Provinciale middelen Ecologische Hoofdstructuur.** De middelen voor de realisatie van de EHS zijn geregeld in het AVP. Vanuit de Reserve aankopen c.q. veiligstellen natuurterreinen wordt de provinciale bijdrage voor knelpunten in de grondverwerving van bos- en natuurgebieden gefinancierd. Daarnaast heeft de provincie een eigen verantwoordelijkheid voor onderdelen van de EHS; in het bijzonder voor de ecologische verbindingzones en faunapassages en ecoducten bij provinciale wegen. Bij de realisatie van de ecoducten is de praktijk tot nu toe dat er ad hoc financieringsvoorstellen worden gedaan in het kader van de voorjaarsnota, stimuleringsfonds en de agenda 2010. Voor de gestelde ambities bij de realisatie van ecoducten is in totaal tot en met 2015 € 67 miljoen nodig. Voor € 17 miljoen is inmiddels dekking gevonden. Binnen de provinciale middelen moet dus nog dekking worden gezocht voor de aanleg van ecoducten (€ 50 miljoen) en de aanleg van ecologische verbindingzones (€ 14 miljoen).
- **Ondersteuning partners.** De provincie geeft financiële steun aan 5 organisaties op het gebied van natuur, milieu en landschap in de vorm van een jaarlijkse exploitatiesubsidie. Daarbinnen is bij de stichting Het Utrechts Landschap en Landschapsbeheer Utrecht een onderscheid te maken tussen een vergoeding voor de organisatiekosten en een vergoeding voor de kosten van het beheer van natuurgebieden en landschapselementen. De volgende partners worden daarbij ondersteund:
 1. De Stichting Het Utrecht Landschap is een belangrijke partner voor de provincie als het gaat om de uitvoering van het natuur- en landschapsbeleid en het behoud en beheer van natuurterreinen (inmiddels ruim 4500 ha) in de provincie Utrecht. De stichting heeft een belangrijke maatschappelijke functie omdat zij via publiekscampagnes de burgers betrekken bij het natuurbeleid.
 2. Landschapsbeheer Utrecht (LBU) geeft uitvoering aan het provinciale beleid op het gebied van landschap, agrarisch natuurbeheer, weidevogelbeheer, cultuurhistorie. Zij coördineren het vrijwilligerswerk en voeren de subsidieregeling kleine landschapselementen uit. (KLE).
 3. Het Consulentenschap voor Natuur- en Milieueducatie (CNME) heeft als hoofdtaak het geven van voorlichting en educatie aan burgers en de ondersteuning van groepen zoals plaatselijke natuurorganisaties.

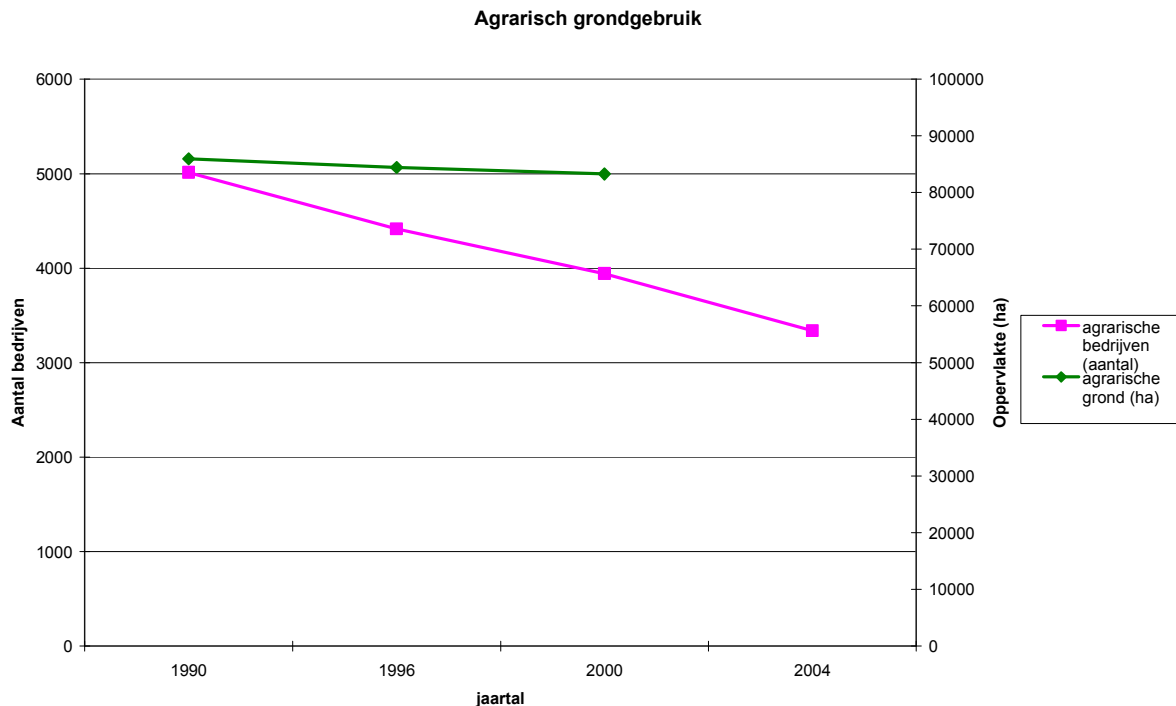
4. Natuur en Milieu Utrecht (NMU) is een beleidsbeïnvloedende organisatie, die aanspreekpunt is daar waar het de plannen van gemeenten, de provincie of het Rijk betreft.
 5. Tenslotte wordt financiële steun gegeven aan de Stichting Kromme Rijnlandschap
- **Stimuleren particulier en agrarisch natuurbeheer.** Met het coalitieakkoord 2003-2007 worden jaarlijks middelen beschikbaar gesteld voor het stimuleren van particulier en agrarisch natuurbeheer, bij voorkeur als het gaat om de uitvoering van concrete projecten. Met dit geld wordt ook de medewerker agrarisch natuurbeheer en een weidevogelcoördinator bij Landschapsbeheer Utrecht gefinancierd.
 - **Proceskosten.** De uitvoering van ecologische verbindingzones heeft een hoge prioriteit omdat dit in belangrijke mate bijdraagt aan het functioneren van de EHS. Via de voorjaarsnota 2005 is hiervoor tot en met 2009 jaarlijks € 90.000 beschikbaar gesteld voor de inhuur voor tijdelijk personeel.
 - **Projectsubsidies.** In het kader van het Beleidsplan Natuur en Landschap en het Plan Veiligstelling Gebieden EHS zijn er twee subsidieregelingen voor projecten en activiteiten die gerelateerd zijn aan behoud en beheer van natuur. De PVG subsidie bijvoorbeeld voor de omvorming van productiebossen naar meer natuurlijke bosvormen wordt gefinancierd vanuit de Reserve Aankopen c.q. Veiligstellen Natuurterreinen.

5 Wat gebeurt er om ons heen?

5.1 Provincie in beweging

De belangrijkste ontwikkelingen die inspelen op het natuurbeleid van de komende jaren zijn:

- **Toenemende verstedelijking.** Ook in komende jaren zal de verstedelijkingsdruk in Utrecht groot blijven, terwijl ook de infrastructuur zal blijven groeien (zie ook kaart 7). Het is vooral deze sterk toegenomen drukte en de intensiever wordende levenswijze van de bevolking die de bescherming en ontwikkeling van natuur en landschap in een ander perspectief plaatst. Niet alleen voor plant en dier, maar vooral ook voor de mens zelf. Uitgangspunt blijft dat er een balans moet zijn tussen de hoeveelheid “rood” en de hoeveelheid “groen” in de provincie Utrecht om de kwaliteiten die de provincie nu nog kenmerken te behouden. Dit betekent minimaal behoud van het bestaande areaal groen en versnelde realisatie van (reeds gepland) nieuw groen.
- **Klimaatverandering.** Inmiddels is wel duidelijk dat een verandering van klimaat is ingezet. Het ligt voor de hand dat een aantal soorten uit ons land zal verdwijnen en zal worden vervangen door soorten uit meer zuidelijke klimaatzones. Deze gedwongen migratie van planten en dieren kan alleen succesvol plaatsvinden als hiervoor geschikte natuurgebieden en ecologische verbindingzones aanwezig zijn. De Ecologische Hoofdstructuur met de robuuste ecologische verbindingzones vormt een goede strategie voor het adaptatie van de natuur aan de klimaatverandering. De klimaatverandering heeft ook grote gevolgen voor onze ruimtelijke inrichting. Rivieren zullen meer ruimte zullen moeten krijgen om en tijdens en na zware regenperiodes het water af te voeren. Naar verwachting zullen wij ruimte moeten reserveren voor de aanleg van bossen die functioneren voor vastlegging van CO₂ en als zuurstofproducent. In ons land kunnen bossen ook functioneren als fijnstoffilter in drukke verstedelijkte gebieden. Moerassen en natte natuurgebieden kunnen hoeveelheden water opvangen en vasthouden en bijdragen aan het tegengaan van bodemdaling in het veenweidegebied. Naast maatregelen om de oorzaken weg te nemen zal de samenleving nu al moeten investeren in maatregelen om de effecten van klimaatverandering op te vangen, om straks niet met een veelvoud aan kosten te worden geconfronteerd; het natuurbeleid biedt daarvoor mogelijkheden.
- **Veranderende landbouw.** Europa bouwt de subsidies voor de landbouwsector steeds verder af, de inkomens dalen, de (milieu)regelgeving neemt toe en de natuurlijke omstandigheden op veel Utrechtse bedrijven zijn niet optimaal. Daarnaast is de grondprijs in de provincie is door de stedelijke druk hoog. De verwachting is dat van de huidige 2000 'betekenisvolle' agrarische bedrijven in Utrecht zo'n 700 tot 950 de komende 20 jaar zullen stoppen. Dat wil niet per definitie zeggen dat geen boeren resteren. Het is zeer goed mogelijk dat de sanering van de subsidies leidt tot een sprong in de schaalvergroting van bedrijven. En dat hoeft op zich ook weer niet negatief te zijn. Immers, het is niet gezegd dat deze bedrijfsmatige schaalvergroting gepaard gaat met aanpassingen van de groene ruimte. Dat is immers altijd meer het werk van de overheid geweest (ruilverkavelingen) dan van de afzonderlijke bedrijven. Grootschalig boeren in een kleinschalig landschap zou best wel eens het beste van twee werelden kunnen opleveren.

Figuur 5-1 Ontwikkelingen areaal en aantal landbouwbedrijven 1990 - 2004

- **Verbrede landbouw.** De samenleving vraagt om andere producten en andere manieren van produceren, waarbij duurzaamheid en streekeigenheid sleutelwoorden zijn. Ook spelen boeren in op de vraag naar andere producten en diensten. Deze diensten kunnen uiteenlopen van zorgfaciliteiten op de boerderij, wandelpaden tot arrangementen voor een authentiek verblijf op het platteland en broedplaatsen voor weidevogels. Ook hier moet niet het misverstand ontstaan dat verbreding alleen het domein is van kleinschalige bedrijven. Ook grote landbouwondernemingen verbreden hun bedrijven.
- **Verburgering platteland.** De veranderingen in de landbouw leiden ook tot nieuwe vestigingsmogelijkheden voor burgers in het landelijke gebied en daarmee tot een versnippering van de eigendomssituatie. Wanneer voldoende aandacht wordt gegeven aan de ruimtelijke kwaliteit is deze 'verburgering' op zich geen negatieve ontwikkeling. Voor de realisatie van grotere eenheden aaneengesloten natuurgebieden kan deze ontwikkeling wel lastig zijn, omdat burgers met weinig grond minder snel zullen overgaan tot verkoop van hun gronden of deelname aan particulier natuurbeheer. De 'verburgering' van het landelijke gebied biedt in deze gevallen ook kansen, omdat deze categorie bewoners waarde hecht aan een mooie, groene woonomgeving.
- **Toenemende aandacht cultuurhistorie.** Nederland is op zoek naar een nieuwe identiteit en vindt deze voor een deel in het verleden en in de eigen regio. Daarmee gepaard gaat een toenemende aandacht voor het cultuurlandschap. Deze belangstelling biedt aanknopingspunten voor verbrede vormen van landbouw. Daarnaast is een duidelijke toename waarneembaar van ander cultuurhistorisch erfgoed als vestingwerken, kerken en molens. Deze dienen te worden meegenomen in het beheer van de groene ruimte. Dit zal met name ook leiden tot een aanvullende taak van de provinciale landschappen.
- **Wisselend draagvlak op lokaal niveau.** De soms nogal technocratische wijze waarop nut en noodzaak van het natuurbeleid in het verleden zijn verwoord heeft ertoe geleid dat het aanwezige draagvlak voor de bescherming van de natuur niet altijd werd aangeboord en soms zelfs werd omgezet in weerstand., zeker op lokaal niveau. Wat steeds duidelijker wordt is dat behoefte bestaat aan een natuurbeschermingsstrategie die zich richt op het vermogen van natuur- en

landschapsbescherming om een bijdrage te leveren aan het oplossen van maatschappelijke problemen.

- **Funcatiecombinaties.** De ontwikkeling van natuur wordt steeds vaker gecombineerd met de aanpak van andere functies. Het bieden van ruimte aan de rivier, waterberging, recreatief gebruik en het herkenbaar maken van de cultuurhistorische geschiedenis blijken in de praktijk goed samen te kunnen gaan met verbetering van de natuurkwaliteit. In het kader van het Agenda 2010-project De Schammer worden bijvoorbeeld recreatie en natuur gecombineerd met maatregelen om wateroverlast in Amersfoort tegen te gaan. Combinatie van functies heeft als groot voordeel dat tegelijkertijd voor verschillende maatschappelijke vragen een oplossing geboden wordt. Het is kosteneffectiever en doordat meerdere financieringsbronnen aangeboord kunnen worden wordt de financiering en uitvoering van projecten ook vergemakkelijkt.

5.2 Veranderend provinciaal beleid

Om in te kunnen spelen op de veranderende maatschappelijke vraag heeft de provincie vanaf 1992 veranderingen in haar natuurbeleid doorgevoerd:

- **Van nee-tenzij naar saldo.** Naast het ‘nee, tenzij’-regime is ook de saldobenadering inmiddels verankerd in het Streekplan. De saldobenadering maakt op gebiedsniveau ingrepen mogelijk binnen de EHS mits de kwaliteit en/of kwantiteit van de EHS op gebiedsniveau per saldo toeneemt. Het zogenaamde schaakbordmodel dat wordt toegepast in het project Hart van de Heuvelrug is daarvan een voorbeeld.
- **Van vaste grenzen naar herbegrenzen.** De flexibiliteit rond de EHS is met beide benaderingen beperkt. Naar het gevoel van de Tweede Kamer zet de EHS het land teveel op slot. Het Rijk stelt daarom in samenwerking met de provincies een notitie op, met daarin de mogelijkheid van ‘herbegrenzen EHS’. Dit is bedoeld voor kleinschalige uitzonderingsgevallen, waarbij het totale resultaat van het initiatief (een ruimtelijk ingreep) leidt tot versterking van de EHS. Op deze manier wordt iets meer flexibiliteit rond de EHS geboden, zodat dat ten koste gaat van de natuur. Deze ruimte zou ook in het streekplan moeten worden verankerd.
- **Rood voor groen.** De mogelijkheden voor rood voor groen zijn verankerd in het streekplan. Dit kan op verschillende wijzen worden ingevuld. In alle gevallen gaat het daarbij om het toestaan van een rode ontwikkeling, in combinatie met een versterking van de natuur- en landschapskwaliteit, inclusief zekerstelling over de uitvoering. Het rood draagt daarbij financieel bij aan het groen.
- **Nieuwe landgoederen.** Een specifieke invulling van het Rood voor Groen-principe is de ontwikkeling van nieuwe landgoederen. Daarbij wordt in ruil voor de bouw van een ruime woning in het buitengebied daarbij tegelijkertijd een aanzienlijke oppervlakte groen gerealiseerd. Dit groen mag niet in de plaats komen van bestaand beleid zoals begrensde nieuwe natuurgebieden omdat daarvoor al middelen beschikbaar zijn.
- **Kwantiteit en kwaliteit.** Uit de achtereenvolgende Natuurbalansen van het Natuurplanbureau blijkt dat de kwaliteit van de natuur nog steeds nog sterk achterblijft. De te behalen natuurkwaliteit voor de EHS is vastgelegd in de provinciale natuurdoeltypenkaart en doorvertaald in de natuurgebiedsplannen. Om de gewenste natuurkwaliteit te bereiken is het naast gericht natuurbeheer echter ook het juiste omgevingsbeleid nodig.
- **Nadruk op rendement.** In de praktijk blijkt ook dat beheerders bij de ontwikkeling van nieuwe natuur niet altijd de juiste inrichtings- of beheersmaatregelen nemen, waardoor de beoogde kwaliteit niet gehaald wordt. Het rendement van de overheidsinvesteringen blijft in die gevallen gering. Dat is bijvoorbeeld zichtbaar bij het Nederlandse weidevogellandschap, dat op wereldschaal uniek is. Door een scala aan oorzaken neemt het aantal weidevogels de laatste jaren steeds verder af. Dit ondanks de overweldigende belangstelling voor agrarisch natuurbeheer en alle geleverde inspanningen door agrariërs, agrarische natuurverenigingen en de vele vrijwillige

weidevogelbeschermers. Veel beheerspakketten voor weidevogels zijn echter via de zogenaamde ruime jas methode afgesloten in gebieden die minder geschikt zijn als weidevogelgebied. Daarbij komt dat tot nu toe overwegend lichte beheerspakketten met nestbescherming worden afgesloten. Hoewel dit heeft geleid tot meer draagvlak en enthousiasme onder agrariërs voor natuur, vallen de resultaten van het weidevogelbeheer vooralsnog tegen.

- **Van individueel soortenbeleid naar leefgebiedenbenadering.** Op dit moment zijn rijk, provincies, terreinbeherende organisaties en soortenorganisaties gezamenlijk bezig met een andere aanpak van het soortenbeleid: de leefgebiedenbenadering. Deze benadering richt zich op bescherming van meer soorten tegelijk in één type leefgebied, in plaats van afzonderlijke soorten in afzonderlijke populaties. Deze benadering kan, door zijn minder rigide aanpak, ook rekenen op meer draagvlak.
- **Belevingswaarde van natuur steeds belangrijker.** De overheid investeert in natuur en landschap met middelen van de belastingbetaler. Het is vanzelfsprekend dat deze belastingbetaler dan ook de mogelijkheid wil hebben om kennis te maken met en gebruik te maken van de resultaten van dat natuurbeleid. Toegankelijkheid van gebieden is daarom een basisvoorwaarde. In het beleid staat niet alleen het ecologisch belang centraal, maar vooral ook het principe van natuur voor de mens. Dat vertaalt zich in een grote mate van openstelling van natuurgebieden en maatregelen om natuur ook daadwerkelijk te kunnen beleven: wandel- en fietsroutes, wildobservatiepunten, vogelkijkschermen, struinnatuur, informatieborden, excursies, toegankelijke natuur in de directe woonomgeving, maar ook het kunnen beleven van agrarisch cultuurlandschap krijgt steeds meer aandacht. De investeringen via Agenda 2010 in wandelen en fietsen en de realisering van klompenpaden door Landschapsbeheer Utrecht spelen in op deze maatschappelijke wens.
- **Opkomst groene en blauwe diensten.** Ook het instrument van groene en blauwe diensten biedt mogelijkheden om invulling te geven aan deze maatschappelijke wens tot meer belevingsmogelijkheden. Het experiment in het Langbroekerweteringgebied voor groene diensten maakte echter duidelijk dat de belangstelling van de agrariërs hiervoor nog niet groot is. Daar ligt nog een uitdaging voor de provincie om dit instrument verder te helpen ontwikkelen, zowel in het belang van de recreanten, als in het kader van verbreding van het economisch draagvlak van de agrariërs. In het kader van de nationale landschappen is juist met het oog op de recreatieve ontsluiting van het landelijk gebied een (beperkt) budget door LNV beschikbaar gesteld.
- **Nieuwe doelgroepen.** In ons land is vooral in de grote steden sprake van de opkomst van grote groepen allochtonen. Deze groepen hebben niet direct de verbondenheid met de natuur van het buitengebied en het agrarisch cultuurlandschap. Educatie en voorlichting zijn hier derhalve voor nodig, zoals dat in het verleden ook voor de autochtone bevolking is gebeurd. Deze educatie zou met name op de jeugd gericht moeten zijn. Maar een goede strategie lijkt ook het creëren van meer natuur in en rond de steden, waar deze groep nu reeds gebruik van maakt en waarvan verwacht mag worden dat de behoefte hieraan verder zal toenemen. Dit ook al vanwege de toenemende vergrijzing die mensen minder mobiel maakt en vraagt om meer natuur dicht bij huis.
- **Aandacht voor landschap en cultuurhistorie.** Bij het landschapsbeleid staan de leesbaarheid van het landschap, de ontstaansgeschiedenis en de daaruit voortkomende beleving voorop. Naast behoud van zeer karakteristieke Utrechtse landschappen wil de provincie ontwikkelingsgericht werken vanuit de kernkwaliteiten van het landschap. Binnen de planvorming wordt de door cultuurhistorie ingevoerde strategie ‘behoud door ontwikkeling’ gevolgd.

Nederland is op zoek naar een nieuwe identiteit en vindt deze voor een deel in het verleden en in de eigen regio. Daarmee gepaard gaat een toenemende aandacht voor het cultuurlandschap. Bijzonder is dat veel natuurwaarden ook een cultuurhistorische geschiedenis hebben; veel natuurgebieden van nu zijn ontstaan vanuit een vroeger landgebruik. Voorbeelden zijn de heidevelden, de petgaten in de veengebieden en schrale hooilanden. Veel cultuurhistorisch waardevolle elementen zoals forten en linies hebben ook een grote betekenis voor natuur. Dat

biedt mogelijkheden om natuur, landschap en cultuurhistorie gekoppeld tot ontwikkeling te brengen.

De toenemende vervlechting van natuur, landschap en cultuurhistorie zien we ook terug in een verdergaande samenwerking van natuurorganisaties en erfgoedorganisaties op provinciaal niveau. Voorbeelden zijn de fusie tussen Het Utrechts Landschap en de Molenstichting en de fusie tussen Landschapsbeheer Utrecht en het Erfgoedhuis.

Natuur, landschap en cultuurhistorische elementen zijn dus beleefbaar en hebben een grote aantrekkingskracht op toeristische en recreatieve voorzieningen. Tussen deze invalshoeken kunnen gemakkelijk conflicten bestaan als zij niet of in een te laat stadium in samenhang worden ontwikkeld. Een eenzijdige benadering vanuit één kwaliteit, zonder integrale afweging leidt er vaak toe dat de andere kwaliteiten onvoldoende verankerd worden.

- **Ontwikkelingsplanologie.** Door de toenemende verstedelijking, bedrijvigheid en de hiermee samenhangende infrastructuur ontstaat een ruimtelijk spanningsveld tussen rode ontwikkelingen en de toenemende behoefte aan een groene omgeving. In het ruimtelijk beleid wordt algemeen onderkend dat de traditionele ‘toelatingsplanologie’ (in plannen aangeven ‘wat mag en wat niet mag’) hierdoor inmiddels ontoereikend is. Er is behoefte aan een overheid die, samen met maatschappelijke partijen, actief de ruimtelijke ontwikkeling begeleidt. Partijen wensen in toenemende mate ‘voorspraak’, waarbij zij al in een vroeg stadium hun knelpunten en wensen kenbaar kunnen maken. Met ontwikkelingsplanologie kunnen beleidsdoelen gebiedsgericht en op integrale wijze worden gerealiseerd. Ontwikkelingsplanologie is vooral geschikt voor situaties met specifieke kenmerken: complexe en dynamische ruimtelijke vraagstukken, een grote verscheidenheid aan betrokkenen, openheid voor nieuwe ideeën en gevoel voor urgentie. Hierbij wordt gestreefd naar win-winsituaties. Voor de realisatie van natuur is de aanpak van ontwikkelingsplanologie in specifieke gevallen goed toepasbaar. Voorbeelden van ontwikkelingsplanologie zijn de projecten Hart van de Heuvelrug en het Marickenland in de Venen. Met de opbrengst van woningbouwlocaties worden natuurwaarden elders in het gebied ontwikkeld

5.3 De lessen

Op basis van de voorgaande van de behaalde resultaten in de eerste helft van de uitvoeringsperiode van het BNLU en de gesignaleerde maatschappelijke ontwikkelingen is een viertal lijnen zichtbaar, namelijk:

- **Hoge maatschappelijke urgentie.** Burgers geven op allerlei manieren signalen af dat ze groen belangrijk vinden. Dat blijkt uit hun gedrag, bestedingen, lidmaatschappen antwoorden in peilingen en wat al niet meer. Ook blijken de bezwaren tegen de verdere verstedelijking te nemen en niet meer te kunnen worden afgedaan als Nimby-gedrag.
- **Van laag hangend naar hoog hangend fruit.** De kwantitatieve doelstellingen liggen redelijk op schema maar duidelijk is dat het tempo van uitvoering en grondverwerving stukt. Het “laaghangend fruit” is inmiddels geoogst. De hoge grondprijzen, die mede voortvloeien uit de groeiende verstedelijkingsdruk, bemoeilijken de realisatie. Dit laatste ondanks de planologische duidelijkheid die via het Streekplan 2005-2015 is geboden met de ruimtelijke vaststelling en bescherming van de EHS. De realiseringstermijn van 2018 voor de EHS is in het kader van de ILG-afspraken gehandhaafd. Dat betekent dat in de komende periode een versnelling noodzakelijk zal zijn om de ILG-afspraken voor de periode 2007-2013 (vastgelegd in de Agenda Vitaal Platteland) te behalen.
- **Rood groeit, groen groeit niet.** Met het oog op de noodzakelijke balans tussen rood en groen is versnelde uitvoering van de bestaande groenopgave, die bijna stabiel is gebleven, een noodzaak. De groene kwaliteit van de provincie is voorwaarde voor het nu nog goede en aantrekkelijke leef-

en vestigingsklimaat. De ontwikkelingen rond de klimaatsverandering versterken die noodzaak om economische en veiligheidsredenen. De beleefbaarheid voor de mens van de natuur is een belangrijk thema en het besef groeit dat natuur geen kostenpost is maar bijdraagt aan welzijn en welvaart. Het natuurbeheer is vermaatschappelijkt hetgeen zich heeft vertaald in o.a. agrarisch en particulier natuurbeheer. De vraag vanuit de samenleving naar behoud van het agrarisch cultuurlandschap roept de vraag op wie straks de beheerder wordt en wie de kosten draagt. Groene en blauwe diensten kunnen in dat verband zowel een bijdrage leveren aan zowel de gewenste landschappelijke kwaliteit als aan de verbreding van de economische basis van de blijvende landbouw.

- **Versterking rol provincie.** De provincie krijgt via het ILG ook de verantwoordelijkheid voor de uitvoering van het Programma Beheer en kan daarmee de sturing op natuurkwaliteit versterken.

5.4 Vaste doelen nieuwe strategie

De doelen van het BNLU staan niet ter discussie. De nieuwe ontwikkelingen in de samenleving en binnen de overheidsverhoudingen vragen echter wel een nieuwe aanpak met nieuw elan binnen Utrecht. Daarom zullen wij het natuurbeleid de komende jaren extra vermaatschappelijken, waarbij natuurbescherming meer wordt gezien als een vorm van welvaartvergroting. Het belang van de intrinsieke waarde van natuur wordt niet verlaten, maar er zal wel meer ingespeeld worden op de dynamiek en behoefte van de samenleving. Daarnaast wordt het natuurbeleid uit de sfeer van een technocratisch, sectoraal beleidsveld gehaald, en worden logische verbindingen met andere maatschappelijke vraagstukken gelegd. Te vaak raakt binnen het huidige sterk ecologisch ingevulde beleid uit beeld dat het natuurbeleid ook een bijdrage leveren aan onze welvaart en ons welzijn. Door het natuurbeleid direct te koppelen aan maatschappelijke vraagstukken en haar bijdragen daaraan worden het draagvlak en de effectiviteit van het natuurbeleid vergroot.

De filosofie hierachter is dat natuurbeleid niet alleen moet worden gezien als een beleidsveld dat obstakels opwerpt, maar als een beleidsveld dat kan bijdragen aan het realiseren van doelen van andere overheidstaken en maatschappelijke wensen. Daarom zal het natuurbeleid de komende jaren vooral ook worden gekoppeld aan de volgende maatschappelijke vraagstukken:

- **Gezondheid en welzijn.** Volksgezondheid en natuur gaan hand in hand. Wij vinden veel gezondheidsinstellingen terug in een groene omgeving, omdat is gebleken dat patiënten daar beter herstellen. Recent is ook duidelijk geworden dat natuur in en rond de stand belangrijke bijdragen levert aan het uit de lucht filteren van schadelijke stoffen en fijnstof en daarmee aan essentiële bijdragen levert aan de lokale luchtkwaliteit. Diverse onderzoeken tonen aan dat mensen in een groenstedelijke omgeving niet alleen minder ziek zijn en zich gelukkiger voelen, maar bijvoorbeeld ook dat kinderen die in een groene woonwijk opgroeien minder last van overgewicht hebben.
- **Leefbaarheid.** Bij leefbaarheid gaat het om de natuur- c.q. omgevingsvraagstukken die leiden tot tegengaan van overlast bij de burgers. Thema's die hier direct op aansluiten zijn verstoring in de vorm van geluidsoverlast, lichthinder en geurhinder. In en rond natuurgebieden vinden we de rust, de frisse boslucht en de duisternis, terwijl stedelijk groen weer kan bijdragen aan het voorkomen van licht- en geluidsoverlast.
- **Veiligheid.** De relatie tussen veiligheid en natuurbescherming is het meest duidelijk op het gebied van de klimaatverandering. Natuurgebieden kunnen prima fungeren als buffers en opvanggebieden voor de hogere waterstanden die het gevolg zullen zijn van de klimaatverandering. Dat kan bijvoorbeeld door het geven van ruimte aan de rivieren in de uiterwaarden en door het herstellen van de natuurlijke loop van beken.

- **Duurzaamheid.** Gezien het toenemende belang van schaarstevraagstukken in onze samenleving (ruimte, water, biodiversiteit en grondstoffen), is het wenselijk dat duurzaamheid als apart thema wordt geagendeerd. Steeds vaker wordt bijvoorbeeld gekeken naar de mogelijkheid voor natuurgebieden om biomassa voor biobrandstoffen te leveren. Ook blijkt uit onderzoek dat een groene dooradering van het landelijk gebied een belangrijke functie speelt bij plaagregulatie.
- **Ruimtelijke kwaliteit.** Natuurbeleid levert onmiskenbaar een bijdrage aan de ruimtelijke kwaliteit. Daarbij gaat het om natuur voor rust en ruimte om te sporten, te wandelen en te genieten. En in weer andere gevallen gaat het om het behoud van waardevolle cultuurlandschappen die bijdragen aan onze culturele identiteit. Maar nagenoeg altijd betekent meer natuur, meer ruimtelijke kwaliteit en daarmee een hogere economische waarde.
- **Werkgelegenheid.** Natuurbeleid kent nadrukkelijk ook een economische component. Als het gaat om de relatie tussen natuur en economie wordt vaak aangenomen dat natuurbescherming leidt tot een verlies aan banen. Deze aanname is echter niet juist. Als gevolg van natuurbeleid komen er namelijk ook banen bij in sectoren als toerisme en zorg. Bovendien leidt een schone natuur ook tot een (zeer) aantrekkelijk woon- en vestigingsklimaat en trekt een regio met veel natuur daardoor bedrijven en woningzoekenden aan. Met de randstedelijke ligging, en de aanwezigheid van een gevarieerde groene omgeving, is dit juist in Utrecht het geval.

De insteek zal dan vooral zijn dat natuur een bijdrage levert aan deze thema's, niet alleen inhoudelijk maar ook wat betreft de allianties met partners en wat betreft de financiering. Gezien de krachtige opgave in het tempo achter het natuurbeleid te versnellen en de doelen (hooghangend fruit) te behalen lijkt dit de meest geschikte strategie.

Routekaart 2007-2018.

- ***Voorrang voor de natuur. Wij zetten de realisering van het natuurbeleid als beleidsprioriteit in de komende statenperiodes op het programma.*** Er is veel gerealiseerd zowel in het natuurbeleid zelf als in het omgevingsbeleid en in de ruimtelijke ordening. Er liggen echter ook voor de periode tot 2018 nog grote opgaven om de geformuleerde kwantitatieve en kwalitatieve doelen te halen, zoals bij de realisatie van het resterende deel van de Ecologische hoofdstructuur. Gelet op de dynamiek in de samenleving en de in deze agenda gesignaleerde maatschappelijke ontwikkelingen wordt de maatschappelijke urgentie alleen maar groter.
- ***Eenheid in verbondenheid. Wij zetten in op het tot stand brengen van grote eenheden natuur met robuuste verbindingen daartussen.*** Bij die verbindingen rekenen wij ook de investeringen in ecoducten voor provinciale wegen in aansluiting op de ecoducten die het rijk voor de rijkswegen realiseert. Dat beleid biedt niet alleen de beste garantie voor (ruimtelijke) duurzaamheid maar geeft vooral ook meer zicht op een (kosten)effectief omgevingsbeleid (zoals functie volgt peil in de veenweidegebieden en de verdrogingsbestrijding). Grote eenheden leiden bovendien tot een effectiever en efficiënter beheer en daarmee in combinatie met het omgevingsbeleid tot versterking van de natuurkwaliteit. Bovendien investeren wij daarmee in het opvangen van effecten van de klimaatsverandering. Herbegrenzing van onderdelen van de EHS kan een instrument zijn om de samenhang te vergroten.
- ***Niet bij rood alleen. Wij willen bereiken dat iedere nieuwe rode opgave gepaard gaat met een minstens zo ambitieuze groene opgave.*** Dat wil zeggen dat rood voor groen op een wijze wordt ingevuld die de samenleving vraagt, namelijk meer bebouwing moet gepaard gaan met forse groene uitbreidingen om het noodzakelijke evenwicht tussen beide vast te kunnen houden
- ***Hoge ambities, adequaat instrumentarium. Wij versterken de provinciale regie op de uitvoering om de afgesproken doelen in ILG kader te halen.*** Wij zoeken met de partners in de gebieden naar mogelijkheden om het tempo van realisering te versnellen. Wij doen dat door de groenambities voor alle partijen in gebiedsplannen expliciet te maken. Wij zorgen daarbij voor een directere sturing op de grondverwerving door een planmatige aanpak (meer sturende aankoopstrategieplannen, aansluitend bij de aanbevelingen die gedaan zijn door de Taskforce Verdroging). Wij willen daarbij de instrumentenkist uitbreiden, bijvoorbeeld met meer flankerend beleid (meer mogelijkheden kavelruil en bedrijfsverplaatsing). Wij gaan actief op zoek naar mogelijkheden om de spanning tussen doelstellingen en het beschikbare instrumentarium weg te nemen.
- ***Niet alleen groter, maar ook schoner en rijker. Wij versterken de sturing op natuurkwaliteit.*** Nu het Programma Beheer vanaf 1 januari 2007 een provinciale verantwoordelijkheid is, hebben wij de mogelijkheid om via dit subsidie-instrument de sturing op met name de natuurkwaliteit te versterken, zowel voor de doelen binnen als buiten de EHS. Het particulier natuurbeheer laat voor wat betreft de deelname met name bij landgoederen goede resultaten zien. De kwaliteit en samenhang moet nog verbeterd worden. Vanuit onze verantwoordelijkheden voor het water en milieubeleid gaan wij zorgen voor verbetering van de water- en milieuomstandigheden zodat ook de natuurkwaliteit verbetert. In het verlengde daarvan zorgen wij er ook voor dat er beter zicht komt op de effecten van alle maatregelen via monitoring van de voortgang, zodat er tijdig bijgestuurd kan worden op de natuurkwaliteit. Aan de andere kant gaan wij de natuurgebiedsplannen ook evalueren op de haalbaarheid van de natuurdoelen.
- ***Meer lusten en minder lasten. Wij gaan voor een vereenvoudiging van Programma Beheer om de administratieve lasten van de regeling te verminderen en het draagvlak ervoor te vergroten.*** De provincies pakken deze vereenvoudiging gezamenlijk op. Provinciale Staten krijgen een rol in dit transformatieproces.
- ***Van agrarisch natuurbeheer, naar agrarisch landschapsbeheer. Wij zetten in op een sterk en breed landschapsbeheer.*** Het rendement van het agrarisch natuurbeheer is niet voldoende. Dat

moet verbeteren. Het enorme draagvlak bij de boeren moet echter meer worden aangewend voor landschapsbeheer in brede zin. Dat is ook wat de samenleving vraagt. Bovendien sluit deze benadering beter aan bij het behoud van de cultuurhistorische waarden die het agrarische landschap vertegenwoordigt en bij de wens om dat landschap beter beleefbaar te laten zijn. Groene en blauwe diensten kunnen daarbij een goed middel zijn. Om die daadwerkelijk vorm en inhoud te geven zorgen wij voor een heldere beleidsbasis voor deze diensten met de daarbij behorende duurzame financiering in samenwerking met de publieke en, waar mogelijk, private partners in de gebieden.

- ***Naar een groene en gezonde stad. Wij geven een extra impuls aan de uitvoering van natuur in en rond de stad.*** Inwoners van de stad moeten in hun directe leefomgeving voldoende mogelijkheden hebben voor groene recreatie. Op die manier wordt voorkomen dat met name jongeren vervreemd raken van de natuur. Wij zetten vooral ook in op natuur in de stad om bij te dragen aan het verbeteren van de luchtkwaliteit, energiebesparing, beleefbaarheid en gezondheid.
- ***De grenzen verruimen. Wij willen meer flexibiliteit door in het Streekplan ook de mogelijkheid van herbegrenzing van de EHS op te nemen.*** Wij sluiten daarbij aan op het beleidskader dat rijk en provincies landelijk aan het ontwikkelen zijn. Wij gaan er in dat verband ook voor zorgen dat er heldere uitvoeringsrichtlijnen voor de toepassing van het zogenaamde “Nee-tenzij” principe uit het streekplan komen, zodat initiatiefnemers beter zicht krijgen op de spelregels en de (on)mogelijkheden van hun initiatieven.
- ***Gemeentes als belangrijke partners. Wij gaan de gemeentes meer betrekken bij het natuurbeleid.*** Gemeentes hebben een belangrijke rol bij de realisering van het natuurbeleid, maar zij hebben zelf ook een verantwoordelijkheid om invulling te geven aan het belang van dit thema voor de lokale bevolking. De AVP biedt daarvoor aanknopingspunten. Een actievere rol zien wij onder meer weggelegd bij het plannen van nieuwe groene opgaven door gemeenten maar ook bij de doorvertaling van het natuurbeleid in bestemmingsplannen en bij de handhaving daarvan.
- ***Samen werken aan meer natuur. Wij vinden draagvlak en communicatie voorwaarde voor een succesvol en effectief natuurbeleid.*** Om het draagvlak voor het natuurbeleid te behouden en nog verder te versterken willen wij de communicatie vooral richten op de waarde van natuur voor de samenleving: voor onze welvaart, welzijn, veiligheid, gezondheid, duurzaamheid en leefkwaliteit. We moeten zorgen dat de resultaten van dat natuurbeleid zichtbaar worden en onder de aandacht komen van een breed publiek. Daarbij verdient educatie gericht op jongeren extra aandacht. Wij doen dit samen met onze partners: de organisaties en particulieren werkzaam op dit terrein. De resultaten moeten ook voor de bestuurders helder worden neergezet in de vorm van inzichtelijke en aansprekende voortgangsrapportages. De provincie moet de natuur weer zichtbaar maken en voortdurend op de agenda zetten.